

ته کنیکا څه گپړانی د کورته چیرو کین (فازل عومهری دا)

نه فیسا نیسماعیل
(دهوک)

(۲ - ۲)

بکارئینانا (فازل عومهری) بۆ سالوځدانئ ب رهنګئ دروستکرنا بیتهنځه دانئ، کیم دهیته دیتن، بۆ نمونه هم د چیروکا (دیمه نهک سوریاالی ژ فلمهک راپورتی) دا، وهکی مه دیارکری ئەف چیروکه ب ته کنیکا مونتاچا میکانیکی هاتیه څه گپړان ب ریکا چاڅئ کامیرئ و چیروک ژ چند وینه یه کان پیک دهیت، وینئ ئیکئ ب سالوځدانا باژیری دهستپیدکته کو ئەف باژیره هیمایه بۆ کوردستانئ «باژیره که، نه سهر دیاره نه بن، د مژ و مۆرائی را هندایه، ئەف باژیره هیژ کسه سئ سینور نه دایه...» (۸۸)، دیسان د وینئ دویئ ژیدا سالوځدان تیدا هاتیه، کو څه گپړ سالوځدانا وینه ی دکهت و ئیکو ئیک نه و کسه سین کو هیمایه بۆ داگیرکهرین کوردستانئ، سالوځدان دکهت ب قی رهنګئ (کراسهک دانگ و دانگ د بهره هلدایه سهر چوکین خوه تاکو ناقرائین وی رووسه ب دهستئ راستئ قهت وهریس ل پئ خوه ده، بی دی شالوالهک دپی یه و قه میسهک رهش دبه ره، ریدینهک رهش هیلا یه دی بیژئ شاگردئ خه بیامه، بی سییه م شه قهک د سهری یه و بهرچا قهک زبغه کی بهرچا فانه و دهستهک برین بۆ سالوځدانا که سه کی، کو دیار دبیت (چه ته) یه، ب قی رهنګئ سالوځدانا وی دکهت «دهستهک شهل و شه پکان دبه ره، جوتهک دهر سوکا د سهری یه، شووتکهک د پشتئ و کالهک دپئ ی» (۹۰)، ئەف سالوځدانه ژلا یئ څه گپړی څه هاتیه ئەنجامدان، سالوځدانه کا بابه تی یه راوه ستانهک ئیخستی یه بهره ف پیشچوونا رویدانان.

ب راستئ بیتهنځه دان د چیرو کین (فازل عومهری) دا وهکی مه گوتی کیم دهیته دیتن؛ ژبه رکوه لهک جارن سالوځدان خوه یی یه، دیسان ب گشتی بیردانهکا چیرو کین ل دهف څه گپړئ وی، د گه لهک چیروکاندا بیردانهکا کریاری یه نهک تیفوکرینه؛ له وما ژیک جودا کرنا سالوځدانئ و ژ څه گپړانئ د چیرو کین ویدا گه لهک ب زحمته وهکی د چیروکا (تولقه کرنا خودایی) دا، کسه سئ چیرو کین ب خوه سالوځدانا خوه دکهت، ده می دبیت:

۴-۳-۲ بیتهنځه دان: راوهستان

نه وه ده می څه گپړانا رویدانا بهره ف پیش راوه ستیت، نه وژئ ته کنیکه کا ده می یه، دهیته ئەنجامدان ده می «څه گپړان بهره ف سالوځدانئ دچیت» (۸۶)، به لئ دگه ل هندئ ژئ دبیت سالوځدان راوه ستانئ ئەنجام نه دهت، ده می (سالوځدان ل سهر راوه ستیان ه کا هزرتیکرنئ ل نک که سان دهیت، و بومه هه ست و داخباریا وی بهرام بهر دیمه نه کی خویا دکهت» (۸۷)، ل قییره دیار دبیت نه گهر هات و سالوځدان بابه تی بو، ده می څه گپړ پئ رادبیت بۆ راگه هاندنا هندهک پیزانینان بۆ خوینده فانی، بیتهنځه دان ئەنجام دهت، به لئ نه گهر سالوځدان خوه یی بوو دگه ل هندئ کو څه گپړ پئ رادبیت، به لئ سالوځدانئ گریدهت ب چالاکیا دیتنئ ل دهف قاره مانئ، بۆ دیار کرنا کارتیکرنا دهرونی یا وان دیتنا ل سهر وی؛ ئەفه بیتهنځه دانئ ئەنجام نادهت.

«ترسا دنيايي د چاڅين من دا کوم بېون و ههستدارین من هند نازک بېون، دهنګي پين ميرويه کي ل بهر ديواري دهات» (۹۱)، ديسان د چيروکا (قيزيا نه به دي) دا، سالوځدانا خويي دهپته ديتن ب څي رهنګي «دهه کي بهش، ل هيڅيا هه ناسه به کي له شه کي پري ناولدانکين ناهه کا زه ربه تخی چه مره کي گوڅيشک و هلوه راي هه ردوو چاڅ بېونوه دو ناولدانکين زه لال... هتد» (۹۲). وه کي ديار نه څ سالوځدانه خويي به، ژ نه نجام راوه ستانه ک هرتيکرنې به ل ده څه گيږي کو که سي چيروکي به و کارتیکرنا وي ديمه ني ل سهر ديار دکه ت.

ديسان سالوځدان ل دهف (فازل عومه ر) ي ب ته کنیکا هه لپراتن هاتيه بکارئينان واته هه لپراتنا هنده ک پشک و ساخه لتين ده ستنيشانکري دناقبه را هنده ک پشک و ساخه لتين تشتي، واته سالوځدان ب کورتي، هه رچه نده دبیت سروشتي کورته چيروکي څي چه ندي دخوازت، چونکو بياڅي وي ته نگه.

۴-۳-۳ ديمه

نه څ ته کنیکا څه گيږاني به روفاڅي کورتيکرنې به، د کورتيکرنيدا رويدانين لاهه کي دهپته پوخته کرن؛ واته رويدان بله ز دهپته بوراندن، به لي رويدانين گرنګ ب هه مي هوور هوورکين خوه څه دهپته څه گيږان؛ دبیته نه گه ري هندي قه بارې تیکستي- چيروکي- نيزيکي ده مي سهرهاتي بي، رويدان تيدا سهره کي نه، و بهرچاڅکرنا وان گرنګي يا خوه هه به د بريښه برنا چيروکيدا (۹۳).

ب راستي نه څ چه نده ب ريزه به کا باش دناف چيروکين (فازل عومه ر) ي دا دهپته ديتن، بو نمونه د چيروکا (که سانې دي) دا څه گيږ کو که سي چيروکي به، ديمه ني (جوامير) ي دناف ده ستين هه فالادا څه دگيريت، هه رچه نده نه و ديمه نه هه ستا وي به، و نه و چه نده ل دهف وي رويددهت و دهپته پيشچاڅين وي، وي چه ندي ب هووري څه دگيريت؛ چونکو هه ر ژ نافي چيروکي دياره، کو مه به ست ژ نفي سينا څي چيروکي نه څ ديمه نه به، نه څي دهپته پيشچاڅين (به نګين) ي، ده مي جوامير دکه قيت دناف له پين هه فالاندا بو ترانه، هه رچه نده ديمه ن د چيروکيدا به ري وي چه ندي ده ستپيدکه ت ب څي رهنګي «هه ر سي به زينې، چوب م نه ما ژبلي بگرنژم! به کي هه ردو پين وي گرتن و هه ربه ک دي که فشه ک وي و پیکول کرن پننه لون د پيان دا بين خوار و جوامير،

دنيت له پين وان دا دل ه پتي... و نه زل ته ماشي، ژ نشکيتشه، دهنګي جواميري که سک بو که قزي گرت، گرګر که قتان پيستي وي، له پين وي کول دؤر (سه مير) و (سهر دار) بوون، دريژبوون، و تلين وي گرېک که قتنې و په نج پيشه هاتن، لنګين وي کو (جه لال) دابونه ته نشتين خوه، په رماسي پيشه چي بوون، يان بوون و کيخ که قتنې، نينوک وه کي چه نګالان لي هاتن، من هو چاڅي خوه گيږا من سهرې وي ديت! سهرې وي مه زن بو دناف ملان دا چو بوو خوار، دو شاخين بچووک پيشه بوون...» (۹۴)، وه کي ديار دبیت کو هه مي هوور هوورک دهپته څه گيږان، و هه تا راده کي قه بارې تیکستي نيزيکي ده مي سهرهاتي دبیت، نه څ نيزيک بوونه دناف چيروکين (فازل عومه ر) ي دا پتر ب ريکا ديالوګي هاتيه نه نجامدان، وه کي نه م د چيروکا (ده نګ) دا دبين، کو ب ديالوګي دناقبه را دوو که سان دا ده ستپيدکه ت، کو بي نيکي که سه کي هوشيار و هاي ژ دهنګي هه به، و بي دوي نه هوشياره يانژي خوه د خا پنييت، و ب څي چه ندي ب څي ديمه ني يان ديالوګي قه بارې تیکستي دگه ل ده مي به کسان دبیت يان ژي نيزيک دبیت، چيروک ب څي رهنګي ده ستپيدکه ت:

«- ته هاي ژڅي دهنګي هه به؟

- دهنګي چي؟

- نه څ دهنګي تيژ و در و نه دلوفان.

- چو دهنګين هوسا ناهپته گوهي من، چاڅين خوه ل من زيق کرن و گوټ:

- ما هنده ک داستان ل فر هه نه دا نه څ دهنګين تو ژي دبیتي هه بن؟

- ته ژ دل هاي ژي نينه؟

..... هتد» (۹۵).

و هوسا ديمه ني نيکي ب څي رهنګي به، کو چيروک پارچه ک ديالوګه و پارچه ک دي مونولوګه.

که واته ديار دبیت لفينا ده مي کيمه دناف کورته چيروکين (فازل عومه ر) ي دا، ديسان کورتيکرن و بوراندن ژي و ل قيږي وي خاله ندييا لبرني بکارئينايه، هه روه سا چونکو راوه ستان ب ريکا سالوځدانې دهپته نه نجامدان و نه و سالوځدانه خويي به؛ له وما راوه ستان ژي کيمه ل دهف، ته کنیکا ديمه ن ژي ب ريزه به کا باش بکارئينايه.

۵- مونولوګ (۹۶) Monologue

نيکه ژوان ته کنیکين د بواري چيروکيدا هاتيه

(حسین عارف) و (ئىبراھیم قادر محەمەد) سى مەرجان بۆ مۆنۆلۆگا راستەوخۆ دەستىنیشان دکەن:

«۱- حازرنەبوونی هیچ گوئیگرتیک که گوئى لەو قسانە بى کە، کەسانی چیرۆک لەگەڵ خۆیاندا دەیکە واتە نەبوونی هیچ خۆینەرئیکیش کەوا فەرز بکری لە کایەدايە و موعولوماتیکى پى رادەگەيەنری.

۲- حازرنەبوونی نووسەر، واتە خۆینەر دەبى لە کاتى خۆیندەنەودا هەست بە بوونی نووسەر نەکا..

۳- دەرپرینى ئەوئى لە دەرووندايە دەبى بە لىشاو بى و پەيوەندىبەکی مەوزوعى توندىش لەنێوان ئەو شتانهدا نەبى کە دەرياندهبرى..» (۱۰۳).

۲-۵ مۆنۆلۆگا نەراستەوخۆ

ژ سەخلەتین قى تەکنیکى: «مۆنۆلۆگا نەراستەوخۆ هەستى ب ئامادەبوونا نقيسەرى ددەتە خويندەفانى، بەلى د مۆنۆلۆگا راستەوخۆدا ئەقى ئامادەبوونى تمام ژ دەست دەيتەدان.. جەناقى تاكى نەديار لە جەق جەناقى تاكى ناخفتنکەر د مۆنۆلۆگا نەراستەوخۆدا بکار دەيت» (۱۰۴).

۳-۵ خۆدواندن (موناچات)

دەريارە قى تەکنیکى هاتىە: «هەر لە دلەوه گۆتن و لە ناخەوه قسەکردنە پيش دەرپىن بە قسە؛ بەلام هەست بە بەزەبى بە خۆدا هاتنەوهکردن و، و دورەبە بەرخۆداکردنەوه و، دلدانەوهى خودى پتوہ ديارە... ئەم خۆدواندنە نارامى بەخشەبە کەسىتى و دەروونى کارەکتەر» (۱-۵).

۴-۵ ئەگرتان ب (تەداعى)

ئەف تەکنیکە گرتدايى يە ب بىرهاتن و پىزانىن د بىردانکا کەسان دا، چ وینە بن، يان رەنگ، يان بەيتن.. هتد؛ چونکو ئەف هەمى پىزانىنە ب رىکا هەستىن مرۆقى هاتىنە کۆمکرن، و ب ئەگەرى وینەبەکى ژ دەرقلە يان بىهەنەکى، يان رەنگەکى، يان دەنگەکى دەيتە نازاندن؛ رویدانەکا رابردوو يا عونبارکرى دەيتە بىرا مرۆقى، و ل قى دەمى گرتدان دناقبەرا هەردوو رویدانىن کەقن و نویدا دروست دىت» (۱۰۶).

۵-۵ شەپۆلى هۆش

ل دويف وان پىزانىن مە دەريارەى مۆنۆلۆگى زانين؛ ئەم دگەهەنى وى ئەنجامى کۆ شەپۆلى هۆش پلەبەکى ژ

بکارىنان، ژبۆ ديارکرن و دىتنەقەبا کورواتيا کەسانىن وى، ديسان رىکەکە کو (غەريزە) و نەستى وان پى بەيتە ديارکرن، د چىرۆکا کوردیدا پشتى سالىن حەفتىيان بە لاف بوويه «مۆنۆلۆگى ناوہوہ وەکو تەکنىکى نوئى ل ئەدەبى کورته چىرۆکى کوردیدا، لە حەفتادا بە چرى و پرى و زۆرى بەکارهيترا» (۹۷) د ئەدەبى ئەوروپیدا پشتى جەنگى جىهانى بى ئىکى هاتىە بکارىنان.

(روبرت هيمفرى) چەند تەکنیکەکا دياردکەت کو نقيسەرب رىکا وان دەرپرینى ژ (شەپۆلى هۆش) دکەت، ئەوژى چوارن: [مۆنۆلۆگا راستەوخۆ، مۆنۆلۆگا نەراستەوخۆ، سالتۆخدان ب رىکا زانىارىين پى، خۆ دواندن (موناچات)] (۹۸)، بەلى دقى بواریدا (ئىبراھیم قادر محەمەد) شەپۆلى هۆش ب جۆرەک ژ مۆنۆلۆگى دانىت، و چوار جۆران بۆ مۆنۆلۆگى دەستىنیشان دکەت، ب قى رەنگى «ئەوہى لە چىرۆکەکانى حەفتادا بىنراوہ، بەکارهيتانى سى جۆرى مۆنۆلۆگى ناوہوہبە بە زۆرى، کە (مۆنۆلۆگى ناوہوہى راستەوخۆ و ناراستەوخۆبە) لەگەڵ (تەداعى)؛ بەلام جۆرى چوارەم لە شەپۆلى هۆش- تيار الوعى- زۆرکەم بەکارهيتراوہ» (۹۹).

مۆنۆلۆگ ب قى رەنگى دەيتە پىناسەکرن: «ئەو تەکنیکە يا د چىرۆکیدا دەيتە بکارىنان؛ بۆ ديارکرن پىکەهاتنا دەروونى يا کەسى چىرۆکى و ئەو کىرارىين دەروونى ل نک بىتى کوب شىوہکى تمام يان پارچەبى ل سەر بئاخفن ل وى چرکەيا کۆ ئەف کىريارە ل ئاستىن جودايتن دەستەهلاتا هوشمەندى بن، بەرى دروست بوونى، کۆ دەرپرین ب ناخفتن ب مەبەست ژى بەيتەکرن» (۱۰۰)، هەرەسا هاتىە «ئەم تەکنیکە مەبەستى خستنەرووى دىوى ناوہوہى کەسانى چىرۆکەکە واتە دىوى نەستى- لاشعورى- کەسەکە بەکاردىت کە لە ئەنجامى تىۆرەکانى فرۆیدەوہ دەريارەى شى کردنەوہى دەروونى هاتەکایەوہ» (۱۰۱)، ل قىرى دى گەهەنى وى ئەنجامى کۆ گرنگترىن مەرچىن مۆنۆلۆگى ئەوہ: کۆ ئەو دەرپرینا ب مۆنۆلۆگى دەيتە ئەنجامدان، دقىا نەگەشتىت ئاستى ناخفتنا ئاسايى ب گشتى ئەم دشىين چەند لقەکا بۆ مۆنۆلۆگى دەستىنیشان بکەين:

۱-۵ مۆنۆلۆگا راستەوخۆ

مۆنۆلۆگا راستەوخۆ: «ئەو جۆرە بى کۆ گرنگىيىن نادەتە مایتىکرن نقيسەرى، ديسان هەبوونا گوهدارى ل بەر چاڤ نەگرت» (۱۰۲)، ل بەر روناھيا قى پىناسى

نێخستی یه بهرچاڤ، واته گوهورینا قارهمانی ب هه مان ناڤ، هه ر پشکهک ژ چیرۆکی دهههکه و نهو باری مه مۆ و زینتی تیدا بهرچاڤ کره.

چیرۆکا (چارچوڤه و دژ چارچوڤه) (١٢١) ب هه مان رهنگ هاتیه پارقه کرن، به لئ د چیرۆکا (دهنگ) دا (١٢٢) چیرۆکنقیسی سستی بکارئینایه بو ئی پارقه کرنی ب ئی رهنگی (***) و ب ئی چهندی چیرۆکنقیسی شیایه ب دوو رهنگا چیرۆکی بڤه گیت، پشکهک دیالۆگه و پشکهک مۆنۆلۆگا راسته و خۆیه و ب هه مان رهنگ چیرۆک بهردهوام دبیت.

دیسان چیرۆکا (تولقه کرنا خودایی) (١٢٣) هاتیه پارقه کرن بو سئ پشکا نهوژی: (رۆژا ئیک، رۆژا دووی، پستی سئ ده مین ستران گوتی)، رۆژا ئیک ب دیه نئ قارهمانی و بابئ وی ده ستییدکهت، ده می بابئ وی له زئ دکهت دا ته سلیمی رژیما به عس بکهت، رۆژا دوئ ب گوهورینا جهی ده ستییدکهت، ده می ژماره کا زیندانی یان فه دگوهیژن بو جههک دی، پشکا سی ب نه شکه نجه دانا قارهمانی ب ده ستین رژیمی ده ستییدکهت.

که واته نه ئ ته کنیکه ب به رفه ره ی دناڤ چیرۆکین (فازل عومه ر) ی دا ده یته دیتن، نه وژی بو گوهورینا ده می بکارئینایه و ب وی چهندی دهههک درێژ بهرچاڤ کره، و هندهک جارا ژ بو گوهورینا قارهمانی و بهرچاڤ کرنا وی ب گه لهک ته رزان، و هندهک جارین دی شیایه ته کنیکا چیرۆکی پی بگوهوریت، و نه ئ چهنده پتر د کومه لا چیرۆکین وی یا دویدا (وه رگوهیژکین مه مۆ) دا بهرچاڤ دکه قیت.

٧- تیبینی نفیسین

نه ئ ته کنیکه پستی کو د نه ده بی جیهانیدا هاتیه بکارئینان، د نه ده بی کوردی ژیدا چیرۆکنقیسا په نا بره بهر «نه م ته کنیکه له په راویژ یان له پیش ده ست پی کردنی چیرۆک ده نوسریت که چیرۆکنووس به هۆیه وه ره وتی گیترا نه وه به ره و پیش ده بات یا خود زانیاری سه بارهت به چیرۆکه که پیشکهش ده کات» (١٢٤).

ل ده ف چیرۆکنقیس (فازل عومه ر) ی نه ئ چهنده ب ئی رهنگی ناهیتته دیتن واته تیبینی، به لکو شیوه بهک دی بکارئینایه، نه وژی نفیسینا گوتنه ک کورت ل ده ستییکا چیرۆکی کو دبیته کللیک بو هه رازا چیرۆکی، وه کی د چیرۆکا (خه ونا چامه بیژه کی) ل ده ستییکا نه ئ گوتنه هاتیه «هه کهر خه ون هیقی یین ب جه نه هاتینه

ناڤکرن و ژ مونتاجا ده می وجهی جودایه «له نه نجامی دانی مونتاجی کات و مونتاجی شوین دا ده ست تیه وردانی چیرۆکنووس پیوست نییه و پالنه وانی خۆی له پتی مه نه لوجه وه جن به جیبان ده کا، به لام مونتاجی میکانیکی به پالنه وان خۆی نه نجام نادریت و نه مه ش وا پیوست ده کا چیرۆکنووس، خۆی ناماده بیت و خۆی به شیوه یه کی راسته و خۆ کاره که نه نجام بدات» (١١٧) چهن د نیشانی ديار بو ئی ته کنیکه هه نه وه کی: دانا نا ژمارا (١، ٢، ٣... هتد) نیشانی چامه مه نی (خال، سستی... هتد)، دانا نا ئا ئو نیشانی لا وه کی بو چیرۆکی، نه ئ پشکه ب هیز پی کقه گرتدایه و لادانا هه ر ئیک کارتی کرنی ل چیرۆکی دکهت، به لئ مه رج نینه ژلاین قه باره ی فه هن دی ئیک بن. دبیت دئی ته کنیکیدا ده م، جه، فه گیت، یان ته کنیک.. هتد، یان پتر ژ ئیک ژقانا بهیته گوه رین (١١٨).

نه ئ ته کنیکه ب رهنگه کی به رفه ره دناڤ به ره مه ی چیرۆکنقیسیدا ده یته دیتن، وه کی د چیرۆکا (دیه نه ک سوربالی ژ فلمه ک راپورتی) دا (١١٩) بهرچاڤ دکه قیت، چیرۆکنقیس تیدا بی سه رکه فتی بوویه؛ چونکو ده برین ژ دابه شکرنا کوردستانی دکهت دناڤه را چهن د وه لاتاندا و هه لوسته هه ر ئیک دگه ل ملله تی کورد ب هیتا ئیخستی یه بهرچاڤ، دیسان ناماژه بو هندهک کوردین خوه فروش تیدایه، چیرۆک هاتیه پارقه کرن بو چهن د پشکان، هه ر پشکه کی ژماره ک بو هاتیه دانا ن ژ (١-٥) کو چیرۆک پینچ پشکه دگه ل هن دی چیرۆکنقیسی ناڤ ژ بو دانا یه، نه ئ پشکه ب کامیرئ هاتینه وینه کرن؛ له وما نه وینه هاتینه ناڤکرن ب: [وینه بی دوور، وینه بی نیزی، ژبان که فته دیه نی، وینه دو ماهیک، وینه بی کامیرئ نه گرتی (چونکی شه ف بو و فلاش نه بو)]، نه شان ناڤان واتایا خوه یا ره می هیه و ب هیز گرتدایه ب ناڤه رۆکا چیرۆکی فه، دیسان هه می پشک تمام که رین یه کدینه و لادانا هه ر ئیک کارتی کرنا ب هیز دکه ته سه ر چیرۆکی.

هه روه ها نه ئ ته کنیکه د چیرۆکا (زینتی ده سه ت مه مۆی دا به فره) (١٢٠) بکارئینایه، چیرۆک پارقه کره سه رچه ند پشکان ژ بو ژیک جودا کرنا ده می، و هه ر پشکه ک ناڤه ک بو دانا یه نه وژی: (نه ور، باران، تاڤی، ناڤ و گه می، وه رگوهیژکین مه مۆی، گژلۆک)، پشکا وه رگوهیژکین مه مۆی پارقه بوویه بو چوار پشکان و ژماره بو هاتینه دانا ن ژ (١-٤) ب ریکا ئی پارقه کرن چیرۆکنقیسی (مه مۆ) هه ر جاره کی ب کراسه کی

وه‌رگه‌هاستنا هزران بۆ وینه‌بیتن دیتی بێن به‌ره‌ه‌ستکری و رویدانین وه‌سا کویا ژبێ نغستی فه‌ راستن، و بێ روی دده‌ن، به‌لێ د کارێ ئەده‌بیدا دبیتته‌ خودان ناسته‌کێ زه‌نگینتر و تیرتر و ب (ئیحائی) تر، پشتی دبیتته‌ پارچه‌ک ژ کارێ ئەده‌بی واته‌یا خوه‌یا نوی ژئ وهر‌دگریته‌» (١٣٠).

د ئەده‌بی کوردیدا (جه‌میل سائیب) ی ئەف ته‌کنیکه‌ د چیرۆکا (له‌خه‌وما) دا بکارئینایه‌، تایبه‌تیبین فنی ته‌کنیکێ «کاره‌کته‌ر له‌ خه‌وندا دوو کاتی هه‌یه‌: کاتیکی فیزیکی، ئەوه‌یه‌ که‌ وه‌کو له‌شیک له‌ کاتی خه‌وتنه‌که‌دا، کاره‌کته‌ر له‌ کاتی سه‌ر زه‌وی دا ده‌ژی (خه‌وتوه‌)؛ به‌لام ئەوه‌کاته‌ی که‌ خه‌ونه‌که‌ی تیا‌دا ده‌بینن و پروداو ری ده‌کات و له‌ش هه‌ر له‌ کاته‌ فیزیکیه‌که‌ی سه‌ر زه‌وی دایه‌؛ له‌ گه‌ل ئەمه‌دا، کاته‌ زه‌ینی به‌ ده‌روونییه‌که‌، گۆرانیکی تری سه‌ردادیت و ده‌بیتته‌ ده‌ریاه‌ک و دا‌پراو له‌کاتی فیزیای و ته‌نانه‌ت ئەو کاته‌ش که‌ له‌ (مۆنۆلۆگی راسته‌وخۆ و ناراسته‌وخۆی ناوه‌ه‌) دا پرووده‌دات؛ چونکه‌ له‌وی دا، کاره‌کته‌ر (به‌ خه‌به‌ره‌، نه‌خه‌وتوه‌) چاو، گوێ، هه‌سته‌کان، کارده‌که‌ن، ته‌نیا ئەوه‌نده‌یه‌ کاره‌کته‌ر قسه‌ ناکات و نووسه‌ر ناخی ده‌خوینیتته‌وه‌...» (١٣١).

خه‌ون ژئ ژوان ته‌کنیکانه‌ بێن د فه‌گێرانا چیرۆکێن (فازل عومه‌ر) ی دا هاتیه‌ بکارئینانا، چیرۆکا (دوباره‌ مراربونه‌) (١٣٢) ب خه‌ونێ ده‌ستپێدکه‌ت، کو چیرۆکنقیسی ب ریکا وئ بېرا سه‌ره‌کی یا چیرۆکێ فه‌دگێریت، ئەوژی جوداهیا دناقه‌ه‌را ژيانا رۆژه‌لاتی و رۆژئاڤایدا، جفاکێ مه‌ مژوبلی (دومینێ) یه‌ کو کاره‌که‌ مرقۆقی به‌تال خوه‌ پێ موزیل دکه‌ت، هه‌روه‌ها ئاماره‌یه‌ بۆ ژيانا مه‌یا (روتینێ) و نه‌گور، به‌رامبه‌ر ژيانا رۆژئاڤایی یا هه‌رده‌م مژوبلی زانست و زانینێ، چیرۆک ب خه‌ونا (روسته‌م) ی ده‌ستپێدکه‌ت، کو دیمه‌نێ دومینێ یه‌ و هه‌ر ب خه‌ونا وی بدوماهیک ده‌یت، ده‌می دبیتت پوول ژ ئاسمانی دبارن، ول دوماهیک خه‌ونا وی ب دیتنا من چیرۆکنقیسی قیایه‌ بېژیت ئەنجامێ خوه‌ موزیلکرنێ ب دومینێ؛ فه‌مانا مرقۆقی یه‌ دناف تاریستانا نه‌زانینێ دا.

چیرۆکا (هه‌ریه‌ک خه‌ونین خوه‌ دبینه‌) (١٣٣)، ته‌کنیکا خه‌ونێ تیا‌دا هاتیه‌ بکائینان، دبیت چیرۆکنقیسی مفا ژ هندی دیتت، ده‌ما دبێژن خه‌ون ده‌رپینه‌ ژ تشتین کپ کری و نه‌ستت مرقۆقیدا، ئەو تشتت مرقۆق نه‌شیت ب ئاسایی ده‌رپیرت ب خه‌ونێ ده‌رپیرت، هه‌روه‌ها کارتیکرنا کاودانین دژوار ل سه‌ر مرقۆقی دبیت د خه‌ونیدا ده‌رکه‌فیت، چیرۆکنقیسی ب

ئه‌ری ئەو تشتین ب سه‌هم تیا‌دا چ دکه‌ن؟!» (١٢٥) واته‌ ب ره‌نگێ پرسیارێ چیرۆکنقیسی چیرۆک پێشکیشکریه‌، بۆ نازاردنا میتشکی خه‌ونده‌قانی. گرتدانه‌ک دناقه‌ه‌را خه‌ونین راسته‌قینه‌ دکه‌ل خه‌ون رۆژکان (احلام الیقظه) بێن کو پیدفئ هه‌رده‌م دخۆش بن، په‌یداکریه‌ و ب فنی چهندي دبیت ئەوی قیا بیت بێژین گه‌له‌ک جارن خه‌ون رۆژک ژئ پری ترسن ژبه‌ر کاودانین ده‌ورو به‌ر.

د چیرۆکا (زینێ ده‌ستت مه‌مۆی دا به‌فره‌) دیسان چیرۆکنقیسی ل ده‌ستپێکا چیرۆکێ گوتنه‌ک ب فنی ره‌نگی نقیسی یه‌ «شیر ژ سباتا سالی رابوو، ده‌رکه‌فت ناف باژیری نیچیرئ و ئەم ل هه‌رد ره‌خین جادی ده‌ستان بۆ دقوتین» (١٢٦)، ب فنی چهندي نقیسه‌ری هزرنا چیدۆکی دقئ گوتتیدا بۆ خه‌ونده‌قانی کورتکریه‌ و مه‌ره‌ما چیرۆکێ رۆن دکه‌ت به‌ری مرقۆق چیرۆکا بخوینیت له‌وما؛ ئەف چهندي ئەنجام نه‌دا باشت بوو، هه‌ر ب هه‌مان شیه‌ د چیرۆکا (چارچوقه‌ دژ چارچوقه‌) دا، نقیسه‌ری پێشگوتنه‌ک دایه‌ ئەوژی ئەفه‌یه‌: «که‌س قوماری ب یارا خوه‌ ناکه‌ت، مه‌مۆتێ نه‌ت» (١٢٧)، دیسان ب فنی چهندي کللیکا ده‌قی دایه‌ ده‌ستت خه‌ونده‌قانی، و مه‌به‌ست رۆن و ئاشکرا کریه‌، هه‌روه‌کی چیرۆکنقیسی (هه‌سه‌ن سلێقانه‌یی) ژئ بۆ فنی چهندي چووی، و ب دیتنا وی ئەگه‌ر نقیسه‌ری ئەف چهندي پێشکیش نه‌کریا باشت بوو ژبه‌رکو؛ «پیدفئ یه‌ خه‌ونده‌قان ژئ دکه‌ل نقیسه‌ری پشکداری بێ بکه‌ت» (١٢٨)، ئەز ژئ دکه‌ل بۆچوونا وی مه‌.

واته‌ ئەم دگه‌هه‌ن وئ چهندي کو بکارئینانا چیرۆکنقیسی بۆشان گوتنان هنده‌ک جارن د جه‌ن خوه‌دایه‌ بۆ پتر رۆنکرن و ئاشکراکرن هزر و بېرین خوه‌-یان چیرۆکێ- به‌لێ دکه‌ل هندی گه‌له‌ک جارن ئەو رۆنکرنه‌ نه‌هیتته‌ ئەنجامدان و بۆ خه‌ونده‌قانی به‌یتته‌ هیلان باشتره‌؛ چونکو چیرۆک ده‌قه‌کێ هونه‌ری یه‌، و یا باشت ته‌وه‌ وه‌سا ل خه‌ونده‌قانی بکه‌ت، میتشکی خوه‌ بده‌ته‌ کاری.

٨- خه‌ون (١٢٩)

خه‌ون ره‌نگه‌کێ دی بێ فه‌گێرانا رویدانایه‌، چیرۆکنقیسی په‌نایی بۆ دبن، داکوژ ده‌می ئاسایی رزگار ببیت یان ژبۆ شروقه‌کرنا هێمایان، دیسان بۆ پێشبینی یا رویدانان «وه‌که‌ر خه‌ون وینه‌یه‌کێ ئاشوپی بیت و ئامانج ژئ تیرکرنه‌ غه‌ریزین خه‌ونبینی بیت، ب ری یا

پاشي چيرڙوڪنڌيس ٽيڪسهر هه مان بابت ب په خشان
 ڦه گيڙايه، وهڪي بومه ديار دببت «پشتي زورقاني ڙيانا
 خواه ٽيخستي يه نه مري بي، ڙياري يا وه رگوهاسن ڙي
 بيزار بوو. ڙ بيزاري يا خواه په ردا رهش ب سهر خواه ده
 ٽينا و كهفته سباتهڪ هزار سالي.. و هزار سالي و،
 ب خواه ٿاهورا و ٿهريمه ڙي نزانن چنه و چندن، ههر نه
 دووره نه هينه هڙمارتن! لهو ههر دو بي سهر دگهڙن و دهما
 هنيهري هه هڙ دبن، نزانن ٿاشت بن يان بنكهفشانن
 بکهن.. هتد» (۱۳۶)، ب ڦي چهندي چيرڙوڪنڌيسي
 شيابه شيوازهڪي د ڦه گيڙانا فولڪلوري کورديدا بڦه ڙينيت
 و مفاي د دهڦي نويدا ڙي ببينيت، و ب ڦي چهندي
 تشتهڪي نوي په يدا بوويه، ههر چهنده دوان ڦه گيڙانين
 فولڪلوريديا ب ته مامي پارچا ڦه گيڙانا سهرهاتيني بي
 ستران و پاشي ب ستران گوتن هيچ جوداهي د په يقاندا
 نينه، واته د قهباري ٽيڪستيدا ده دو بارادا، بهلي ل
 ڦيڙي گومان تييدا نينه کو د شياندا نينه ٿه ڦه چهنده
 بهيڙه ٿه نجامدان؛ چونکو مرڙڦ نه شيت ب وردی ٿه و
 تشتي ب په خشان بيڙيت ب شيعر بگه هينيت؛ ڙبهه ٿه و
 دهستورين د شيعر ٿيدا مرڙڦ نه چار دببت چهندهڪ ڙ
 واتايي ڙ دهست بدهت، ديسان شعر ناخفتهنه کا نه
 ٿاشڪرايه؛ لهوما دببت پتر ڙ رهنهڪي بهيڙه شروفهڪرن،
 دببت چيرڙوڪنڌيس (فازل عومهر) ڙي كه تبسته دڦي
 ٿارشيديا؛ چونکو دهمني ٽيڪستي چيرڙوڪا وي کو د
 کومه له کورته چيرڙوڪين (وه رگوهيڙيڪين مه مڙي) دا دگهل
 ٽيڪستي هه مان چيرڙوڪ ٿه وي د گوقارا (په يڦ) دا به لاف
 بووي، به اور دكهين ديار دببت کو گوهورين تييدا هه نه؛
 چونکو هه ممي پارچين شعري د ٽيڪستي چيرڙوڪيدا ٿه وي
 د (په يڦ) دا به لاف بووي هفت پرگهه ب ڦي رهنهڪي:

«هاتي هافينهڪ دي يه (۷ پرگه)

ٿه سمان تڙ به له دي يه (۷ پرگه)

چپهڪ ٿاڻ نه باري يه (۷ پرگه)

گهنم تازه شين بي يه (۷ پرگه)

خوونا خه لڪي ميڙتي يه (۷ پرگه)

خه لڪ پي مر خه لڪ پي ڙي يه (۷ پرگه)

سويه ههر دوماهي يه» (۱۳۷) (۷ پرگه)

وهڪي ديار هه ممي ڊيڙ هفت پرگهه و سه روا ڙي هه مان
 سه روايه، بهلي ٿه ڦه پارچه دهمني ٽيڪست د په رتوڪيدا
 به لافڪري گوهورين ٽيخستيني ب ڦي رهنهڪي:

۱- ته باخ يا دكهلت (۶ پرگه)

۲- و ٿه وران بنكهفشانن يه (۸ پرگه)

۳- ههر چپهڪ بارانتي (۶ پرگه)

ته کنیکا خه وني ده رپيني ڙ بييرا سه رهڪي كربه، واته
 خهون رولي سه رهڪي د ڦه گيڙانا چيرڙوڪيدا دببنيٽ کو
 ده رپيني ڙ مرڙڦي دكهت دهمني دناڻ کومه له ڪيدا بڙيت،
 ل ده ورابه هه ممي پارتن و ههر كه سه وي بو خواه
 ڦه دڪيشيت و ٿه و نه چاره ٽيڪي ب هه لڙيت ل وي
 دهمني قاره مان خواه (به رخ) دببنت د له شي مرڙڦيدا؛
 له شي بي ميشڪ، چيرڙوڪ ب خه ونا كچي ب دوماهيڪ
 دهيت کو ڙ گرنڙينا وي دياره ٿه و خه ونا بابي وي ب
 كابوسڪ دزانت ٿه و خوشيڙي ڙي دببنيٽ. د هندهڪ
 چيرڙوڪين دي ڙيدا چيرڙوڪنڌيسي مفا ڙ خه وني ديتي يه
 وهڪي (دهما بيڙن دبهه گويال).

كه واته چيرڙوڪنڌيسي هندهڪ جارا خهون بو ده رپينا
 وي بابه تي مرڙڦ نه شيت ب ٿاشڪرا ده رپريت ڙبهه ههر
 ٿه گه رهڪي هه بيت، و هندهڪ جارين دي ب رهنهڪي
 ٿاسايي بڪارئينايه.

۹- ته کنیکا سترانين فولڪلوري (بڪارئينانا پارچين

شعري)

ته کنیکهڪا دي ل دهڦ چيرڙوڪنڌيسي دهيتته ديتن،
 ٿه وڙي بڪارئينانا پارچين شعري نه د ڦه گيڙانا
 چيرڙوڪيدا، و ٿه ڦه چهنده نيڙيڪي وي ڦه گيڙاني يه ٿه و ل
 دهڦ سترانبيڙين فولڪلوري دهيتته بڪارئينان، و ٿه م
 دشين بيڙين ڦه گيڙانا کورده واري؛ دهمني بو ڦه گيڙانا
 سهرهاتيهڪي ب ستران، به كه م جار ٿه و سهرهاتني بي
 ستران، وهڪي چيرڙوڪ دهيتته گوتن و پاشي سترانبيڙ ب
 ستران دببنيٽ، ب ڦي رهنهڪي ستران پارچه پارچه دهيتته
 گوتن، چيرڙوڪنڌيسي مفا ڦه چهندي ديتي يه د چيرڙوڪا
 (سه رهڪ شه پرزه) دا، يه كه م جار ڦه گيڙان ب شعر (۱۳۴)
 هاتيه وهڪي:

«دهستپيڪر ڙ گهوهه ره

پهقاندی وهڪي به ره

گهردوون ڙيڪر ٿا فه ره

هه م ٿاڪنج و هه م کڙچه ره

ڙڙم دانا پشت مهڙي يه

زانين کره خواهزي يه

پيشي بخوه دوماهي يه

مرڙڦ نزانن چي يه» (۱۳۵).

وهڪي ڙ ڦان ڊيرا ديار، کو چيرڙوڪا دانانا گهردوني يه و
 چيرڙوڪنڌيسي بومه ب شعر ڦه گيڙايه، ههر ڊيرهڪ ڙ
 هفت برگا پيڪهاتيه، ديسان سه روا د ههر چار ڊيڙين
 دهستپيڪي ٽيڪه، د چوار ڊيڙين دوماهييدا وهڪي ٽيڪه،

۴- دېته ناگر و ئوردی قهلهو دکهت (۱۲ برگه)

۵- خوون بهر ب ناسمانی دزفرت (۹ برگه)

۶- خوداڅه ند پښ قهلهو دین (۸ برگه)

۷- و مروث دېنه شلخه یه ک بښ هیڅی (۱۲ برگه)

۸- و دخه ویده سوبه هی (۸ برگه)

۹- دکه نه دوماهی» (۱۳۸) (۶ برگه)

کهواته دیار دبیت هژمارا پرگان ل ههر ریزه کښ ژڅی کویلی جوادیه، ریزا (۱، ۳، ۹) شهش برگه نه، به لښ (۲، ۶، ۸) هه شتن، ههروهه دیرتین (۴، ۷) دوازدنه و ریزا (۵) ښ نه هن؛ واته نهف کویله ب شپوئ سهریه سته، کهواته جوداهی دناڅبهرا ههردوو کویلا دیا، ژلایښ روخساری، دیسان ئه و په یقین هاتینه بکارئینان، بښ گومان ده مښ نهف کویلیښ شعرئ ژ پارچین په خشانئ دوور دکه فن، دبیت هه مان مه به ست ب خوبنده فانی نه گه هین، به لښ پیکغه گریدانا وان هه تا راده کښ شیاپه څی چهنډئ نه نجام بدهت، و ب څی چهنډئ چیروکنڅیسی شیاپه ته کنیکه کا نوی بکاربیت.

۱۰- ته کنیکا بروسیښ د څه گیتراڼیدا

مه به ست ژڅی چهنډئ ئه وه: «به دهسته وه دانی فراوانترین مانا و مه به ست به که مترین رسته و دپښ، که ئه مه پتر په یوه نډی به دهسه لاتی نووسه روه هه یه به سهر زماندا و قولبوونی تیاڼدا» (۱۳۹). ژ سیمایښ څی ته کنیکښ «وازهینانه له رسته ی درتیر درتیر قه به و خاو خلیچک و وه سفی درتیر، لادان له رتچکه ی رووداوی سهره کی په ل هاویشتن به ژور لادا» (۱۴۰)، واته ل څیرئ ب تنئ مه به ست ئه و نینه کو کیمترین په یف و کورترین رسته به یتته بکارئینان، به لښ یا گرنگتر ئه وه چری د واتایی دا.

دهرباره ی چیروکنڅین (فازل عومه ر) ی ب راستنی نهف ته کنیکه بهرچاڅه د دارتینا چیروکنڅین ویدا، وه کی د چیروکا (سهره ک شه پرزه) (۱۴۱) چیروکنڅیسی شیاپه ب په یقین کیم و رستین کورت واتایه کا بهر فره ه بگه هینیت مروثی، دیسان بابه ته کی بهر فره ه ب خوه څه دگریت، مروث هه ست دکهت بهرام بهری بابه تنی رومانه کښ یه؛ ههر ژ دانانا گهردونی و دروستکرنا هتیرا خرابی و باشیښ و ده ستبیکرنا هه فرکییا، ده ستبیده کهت و پښه دچیت و بره کا رویدانین مروث تووش بووی و تووش دبیت ژ نه نجامئ هه فرکییا هزر و بیرین هه فدر، و نایدیولوزیا و هه فرکییا مروثان سهر روئی زه څیښ څه دگریت، نه څه هه می د کورته چیروکه کیدا کومکره ب

ریکا شپوئ بروسیښ د دارتینیدا.

د چیروکا (زینئ دده ستئ مه موی دا به فره) شیاپا چیروکنڅیسی ب سهر زمانیدا زاله، ههروهه بابه ته ک خودان چه ق ئیخسستی یه بهرچاڅ، ئه م دشتین بیتن تاقیکرنا ملله تنی کورد و گوهورینین ب سهردا هاتین ب هه می کیماسیښ خوه څه چاره سهر دکهت و دئخیتته بهرچاڅئ خوبنده فانی و په خنه کا دژوار ناراسته کره ب مه به ستا چاره سهری، ههر ژ ناڅی پشکین چیروکنڅی دیاپه ب په یشان شیاپه واتایه کا مه زن بگه هینیت. ئه گه ر ئه م چهنډ ریزه کا ژ پشکا ئیکښ وهرگرین دی بینین چهنډ واتایه کا بهر فره ه دهربری یه «مه موی بوویه چیروکه ک بښ هه فرک.

- بارگران بوو! ده ما چوی هیڅی و نارمانچین هه می مروثان ل پشتا خوکرن... هندی پښ پښ وی د فشان پتر قایم دبوو. ئه ور راناوه ستن، به له دی څه ددهن و.. باران، تهرگ و به فر پیکغه دبارن... و نیندرتال ل یاشی پاشکه فتئ دپوان ناڅا دکهت... ناسمانی دکه ته بان و ئوردی دکه ته دهشت و ههر ده ما مه موی بقیت ب نقشتی یه کښ دی ل ناڅ نه ختهران گه رت... و زینئ گول سیسنه ک هه رده م بشکفتی یه» (۱۴۲)، وه کی دیار ژفان ریزا چری یا واتایی و بهر فره هیبا وی، ب دیننا من بښ څی چهنډئ ب چیروکنڅیسی دابین دکهت بهر فره هیبا بکارئینانا هیمانه، (مه موی) ل څیره هنده ک جارا هیمایه بومیلله تنی کورد، یان بومیلله روپن ملله تنی، دیسان د پشکین دیدا ههر جاره کښ (مه موی) ئیکه ژ ملله تنی، ههروهه سا باران، تهرگ، به فر ب واتایا مه جازی هاتینه بکارئینانا، وه ک هیما بومیلله خوشی و شهر و شوران، دیسان نیندرتال بکارئینایه - ل دویف تیگه هشتنا من - بومیلله تنی کیشا کوردی یان تاماژه بومیلله مانئ یه، چیروکه هه می ب څی رهنگی هاتیه دارتین، چیروکه پارقه کره بومیلله پشکان، ههر کیشا کوردی یان تاماژه بومیلله پاشقه مانئ یه، چیروکه هه می ب څی رهنگی هاتیه دارتین، چیروکه پارقه کره بومیلله پشکان، ههر پشکه ک چهنډ ریزه کا ب خوه څه دگریت به لښ، واتایه کا مه زن هه لدگریت.

هه مان شپوئ د چیروکا (چارچوڅه دژ چارچوڅه) دا دهیتته دیتن، چری د زمانئ ویدا زاله وه کی چیروکنڅیسی (حه سهن سلیمانئ) زمانئ وئ - واته څی چیروکنڅی - گه له ک نیزیکي شعرئ دبینیت، ده مښ دبیت: «بگشتی ئه زمانئ څی کورته چیروکنڅی گه له ک نیزیکي ئه زمانئ هه لبه ستیښ» (۱۴۳)، نهف زمانئ هه، څی شپوئ بومیلله

چیرۆکی دابین دکهت بۆ نمونه:

«- نختهیه..»

مهلهک ل ئەسمانی نهمان

مروث ل نهدی کرمن

ریزهک مریبان دهیته گولله بارانکرن

زارۆکهک لاندکا خوه دهاژۆت

- پهزێ مەمی شفانه

سه‌ر دوو پێ یانه

هاوار دهشته، ل زۆزانه

لبه‌ر ره‌نی یا به‌فری

نغیژ ب دهین دانه» (١٤٤)

که‌واته ئەف ته‌کنیکه ل ده‌ف چیرۆکنفیس، به‌رفره‌ه هاتیه بکارئینانا و ب وێ چه‌ندی شیا به‌تین به‌رفره‌ه و پر و اتا به‌رچا‌ف بکه‌ت، ئەو زمانێ زۆر نیزیکی شعری و بکارئینانا هیتا ئەف چه‌نده بۆ دابینکریه، دیسان شیانین وی بێن زمانفانی رۆل د‌ف‌ی چه‌ندی دا هه‌یه؛ چونکو پسته‌پیدانین زمانی ل ده‌ف هه‌نه.

١١- بکارئینانا پتر ژ فه‌گیره‌کی

چیرۆکنفیس ف‌ی ته‌کنیکێ بکار د‌ئینیت بۆ به‌تیزکرنا فه‌گیرانا چیرۆکی؛ و ل ف‌یری دوو ئاستین فه‌گیرانی رویدده‌ن: فه‌گیرانا پله‌ ئیک، و فه‌گیرانا پله‌ دوو «ده‌می نغیسهر چیرۆکه‌کی د‌نغیسیت ئەفه‌ فه‌گیرانا پله‌ ئیکه بۆ سه‌رهاتی، به‌ل‌ی ده‌می که‌سه‌کی دی یان هه‌تا فه‌گیر ب خوه‌ژێ سه‌رهاتیه‌کا دی فه‌گیریت ئەفه‌ دی بیه‌ته فه‌گیرانا پله‌ دوو» (١٤٥).

د چیرۆکا (کالی په‌شیمان) دا کارێ فه‌گیرانا سه‌رهاتی یا گۆرستانا کالی په‌شیمان و یارین په‌شیمان ب چیفانۆکی ده‌یته ئەنجامدان ب ف‌ی ره‌نگی:

«چیفانوک دبیتزه: چ ده‌ما ئەف گونده کافل بوو، رۆژه‌کی ژ رۆژین به‌هاره‌کی..» (١٤٦).

هه‌روه‌سا د‌چیرۆکا (سه‌ره‌ک شه‌پزه) گه‌له‌ک جارا فه‌گیر هاتیه گوه‌ورین، دی بینین ل ده‌ستپیکا وێ فه‌گیر ژ ده‌رفه‌ی چیرۆکی به‌ و نه‌ ناسیاره، به‌ل‌ی پشتی هینگێ گوتارا مه‌لا فه‌دگیریت، کو مه‌لا دبیت فه‌گیر ب ف‌ی ره‌نگی «ل ف‌ی جه‌وسه‌ری مه‌لا دبت و دم‌رت و ستیرا ب دولک دبینیت و گوتاره‌ک میژوویی بۆ پاشه‌روژێ دخونت: دی جاره‌کا دی بیزمه‌فه‌ جه‌نگی ده‌ست پێ کر به‌ و ستیرا ب دولک کاروانێ له‌شکرێ ئەه‌ره‌مه‌نی به‌... هتد» (١٤٧)، ئەف پشکه ژ چیرۆکی ب ف‌ی ره‌نگی به‌، پاشی پشتی پارچه‌کا هوزانی دیسان فه‌گیر ده‌یته

گوه‌ورین، جاره‌ک دی ل پارچه‌کا دی فه‌گیر دبیت ئیک ژ که‌سین چیرۆکی وجه‌ی وی د‌ناقدایه و ب جه‌ناق‌ی (من) فه‌گیران ده‌یته ئەنجامدان ب ف‌ی ره‌نگی «شه‌فه‌کی ل نیفا قرکا من، دو ستیر ف‌یک که‌فتن و بێ ده‌نگی به‌ک که‌فته جیهانا هار و درنده..» (١٤٨)، دیسان پشکا دو‌ماهیێ ژ ب جه‌ناق‌ی (ئه‌ز) و ئیک ژ که‌سین چیرۆکی دبیته فه‌گیر.

دبیته هنده‌ک جارا ئەف چه‌نده بوویه ئە‌گه‌ری په‌یدا‌بونا ئالوزی به‌کی ل ده‌ف خوينده‌ناق‌ی ب تایبه‌تی ئە‌گه‌ر ئەو فه‌گیر بۆ ماوه‌یه‌کی گه‌له‌ک کیم فه‌گیرانی ئەنجام بده‌ت، بۆ نمونه د‌چیرۆکا (ده‌می بیژن دته‌ گۆپال) ئەف گوتنه ده‌ینه فه‌گیران بێ ئەم بزانی‌کی به‌ فه‌گیر، ب ف‌ی ره‌نگی «کو‌رێ من گۆت: باب گۆشتی ئاسکی هه‌لاله‌ یان سه‌رامه‌؟» (١٤٩)، وه‌کی دیار ل ف‌یری ب تنی نغیسهری ف‌یا به‌ بۆ‌چوونین خوه‌ ب‌گه‌هینیت، یا گ‌رنگ ئەوه‌ ل نک وی کو‌ بیژیت: کو‌شتنا بیژنی سه‌رامه‌ و گ‌رنگ نینه‌ ل ده‌ف وی کی بیژیت. ئەف چه‌نده کیم ده‌یته دی‌تن د‌نا‌ف چیرۆکین چیرۆکنفیسیدا.

١٢- هه‌وال‌ین رادیویی و TV

چونکو ئەم ل سه‌ر ده‌می ئالاف‌ین را‌گه‌هاندنی د‌ژین؛ له‌وما تیکه‌ه‌ل‌کیشکرنا هه‌وال‌ین وێ د‌نا‌ف چیرۆکی‌دا ت‌شته‌کی ئاسایی به‌ وه‌کی «هۆبه‌ک بۆ به‌رده‌وام دان به‌ گیرانه‌وه و په‌ره‌سه‌ندنی ره‌وتی گیرانه‌وه‌که له‌ناو چیرۆک» (١٥٠). ئەفه‌ژێ پتر د‌ رۆمانا نۆبا فره‌نسیدا (١٥١) به‌لا‌قه‌ د‌ ئەده‌بی کوردی ژیدا چیرۆکنفیسین کورد مفا ژف‌ی چه‌ندی دیتی به‌.

(فازل عومه‌ر) ی ژ مفا ژف‌ی چه‌ندی دیتی به‌ هه‌رچه‌نده کیم ژ ببت وه‌کی د‌چیرۆکا (دوباره‌ مرار بونه‌) دا دبینین، ده‌می ده‌یکا (روسته‌م) ی هه‌وال‌ی رادیویی ب وی را‌د‌گه‌هینیت، ده‌می دبیت: «رادیویی گۆت: ئەمریکه‌ی باله‌فره‌ک چیکری به‌، دی پێ چنه‌ ئاسمانی و فه‌گه‌رن.. من ژێ ه‌زرا ته‌ و وان د‌کر» (١٥٢)، مه‌به‌ستا نغیسهری دیارکرنا جوداه‌ییا د‌نا‌قه‌را مه‌ و ئەمریکا دا کو هیتا به‌ بۆ رۆژئاق‌ای ژلایین زانستی فه‌ به‌ل‌ی، دبیت فه‌گوه‌استنا ف‌ی هه‌وال‌ی رادیویی ب ریکا دایکا (روسته‌م) ی نه‌ د‌ جه‌ی خوه‌دایه، چونکو هه‌ر د‌نا‌ف چیرۆکی‌دا دیار دبیت کو‌چ جارا ه‌زرتین ده‌یکێ ژ ده‌رگه‌هی ئاشخانێ ده‌رناکه‌فن؛ ف‌یجا چاوا ده‌یکه‌کا ب ف‌ی ئاستی دی هه‌واله‌کی هۆسا را‌گه‌هینیت!

د‌چیرۆکا (سه‌ره‌ک شه‌پزه) چیرۆکنفیس مفا ژ

ته له فزبونێ دیتیه بۆ بهردهوامییا شه گێرانا چیرۆکێ، ده مێ شه دگێریت «ته له فزبونێ راگه هاند کول وه لاتێ پیغه مبهه ران ل جهه رگێ رۆژهه لاتا ناڤین، جهه نگی ده ستپیکریه و دوماهیکا دنیا یێ ل بهر ده رگه هانه... هتد» (۱۵۳).

دیسان د چیرۆکا (دهنگ) دا (۱۵۴) مفا ژ ته له فزبونێ هاتیه دیتن و چیرۆک یێ ب دوماهیک هاتیه، نه وی دوماهیکی گرنگی د شه گێرانا چیرۆکیدا هه بوویه.

۱۳- پانتۆمایم

مه به ست ژێ بێ دهنگ بوون و که رکن د شه گێرانییدا؛ نه فه ژێ راوه ستانه کێ ده ته شه گێرانی؛ چونکو شه گێرانا ب وشه و رستان نامینیت و ل جهه وان خال دهینه دانان، نه و خاله نه گه ر دیالۆگیدا بن؛ نه و خال هندی درێژا هیا دیالۆگێ نه. نه ف ته کنیکه د چیرۆکا (چارچووه دژ چارچووه) دا به رچا ف دکه قییت، ب فی رهنگی:

- دلێ من کانی که یی یی ته؟

- .....

- تلین ته وه کی په نجان!

- ..... «(۱۵۵)

ل فی ره پنیوسته بیژین، نه ف ته کنیکه گه له ک به رته نگ، یان کیم د چیرۆکین (فازل عومه ر) ی دا دکه قییت به رچا ف؛ دبیت نه فه ژێ نیشانا هندی بیت کو چیرۆکنقیسی هه می مافی دایه خوه هه می تشتی ده برپیت و ده رباره ی چ تشتی بێ به رسف نه مینت.

۱۴- تیکه له کیشکرنا دهنگان

ژ ته کنیکین گه له ک کیمه ل ده ف چیرۆکنقیسی، ب تنێ د چیرۆکا (دهنگ) دا ب رهنگه کی به رفره ه به رچا ف دکه قییت، ب فی رهنگی: «نیزیکه نه ز دێ دین بم، نیزیکه، نه ز دێ ژ به ر ناخقم... دهنگ، دهنگ، دهنگ، دنگت، دنگت، دنگت، دنگ، دنگ، دنگ، دنگ، تنگ... تنگ... چنگ... گفت، گف، ف ف... پرییق... چنگ چنگ چک، تنگ تنگ تنگ تنگ...» (۱۵۶)، وه کی دیار چیرۆکنقیسی نه ف دهنگه د شه گێرانییدا بکارئینا یه ژبو دیارکرنا کارتیکرنا وان دهنگان ل سه ر قاره مانێ خوه.

۱۵- ته کنیکه کا دی:

ته کنیکه ک دی ل ده ف چیرۆکنقیسی ده یته دیتن د چیرۆکا (تولفه کرنا خودایی) دا، هه تا راده یه ک کیم یان

زیده پتر ژ ته کنیکه کی ب خوه فه دگرت یان ب رهنگه کی دبتر بیژین، ب دروستی مرۆف نه شیت بیژیت چ جور ته کنیکه؛ چونکو سیمایین پتر ژ ته کنیکه کی تیدا کوم دبن وه کی: [پیشبینی، ئینانه پیش چا ف، شه گێرانا ب (ته داعی)]، کو مرۆف دشیت بیژیت هه ر ئیک ژ نه فانه و ده مان ده مان مرۆف دبیت چ ژ نه فانه ته کنیکه نینه ب راستی تیکه له کیشکرنا دوو رویدانانه، ئیک که قنه و ژ ده ره قی ره قی، دیت دا ته سلیم بکه ت، ل فی ری ب ریکی شه رویدانه کا که قنه یان نه م دشین بیژین تا وان هه که کو کوری ل بچوبکاتیا خوه کری یه، ل بی ری ده یته بو پتر ژ جاره کێ دئینیت سه ر زمان. هه تا راده کی مرۆف نه شیت بیژیت چ ژوان ته کنیکین مه ل سه ری ئامازه یی داین؛ چونکو نه گه ر بیژین پیشبینی یه، چیرۆکنقیس ژبو پیشوه خت خوینده فانی ناگه هدار بکه ت، کو نه ف چه نده دی هیته سه ری قاره مانێ وی، ل فی فی ری دفا ژبیر نه که یین کو نه و چه نده رویدانه کا راسته قینه یه و ژیا نا رابردوویا قاره مانیدا رویدایه. دیسان نه گه ر ئینانه پیشچا فه، کو قاره مان چاره نقیسی خوه دزانیت، وه کی هه ستکرنه ک ب گونه هباری یی و هزرکرنی، کو نه فا ده یته سه ری، تولفه کرنه و ژ نه فجامی وی تا وانا وی کری یه ل بچوبکاتی؛ وه کی دادگه هکرنا خوه، وی تا وانی ل هزرا خوه دئینیت، ب وی ئیه تی کو کا وی بوچی نه فجامدا، به لی دیسان مرۆف خوه ل به رامبه ر هندی دبینیت کو نه و رویدانه، نه مۆنۆلۆگه ل ده ف قاره مانێ یان هزرا ویدا ده یته گێرانا، به لکو وی رویدانی بو که سی به رامبه ری خوه شه دگێریت، جارا ئیکی بایی خوه دکه ته به رپرس ژوی رویدانی و دبیتژی:

«ته بوچی ده یلا نه ز کتکان بکوژم؟» (۱۵۷).

جاره کا دی، ل جهه ک دی دبیتژی: «- ته بوچی ده یلا نه ز چا قین کووچکان بقوقلینم؟» (۱۵۸)، دیسان ل جهه ک دی بو دار ده ستین رژیمی وی رویدانی شه دگێریت ب فی رهنگی: «من کتکا به نگۆی به نگۆی ل کۆلانی گرت... من به مال بو بایی خوه سه ر ژیکر.

- نه ترسه، نه م دی تولا وی شه که یین.

- نابت.

- من چا قین وی قوقلانن» (۱۵۹)، وه کی دیار نه ف چه نده ب دیالۆگێ دگه ل وان هاتیه شه گێرانا نه ک مۆنۆلۆگه. دیسان مرۆف هه ست دکه ت کو نه ف رویدانه ژ ده مێ بۆری یی ژیا نا قاره مانێ ده یته بی ری وه ک شه گێرانا ب (ته داعی) کو نه و ترسا هه ست پنی دکه ت ژ چاره نقیسی خوه، وی رویدانی ل بی را وی دئینیت، به لی

- ديسان دى بيترين كو رويدان نه ب تنج د هزرا ويدايه دا بيترين ته كنিকা فه گيران ب (ته داعى) يه .
- واته ديار دببت نهف ته كنিকা چيروكنفيسى، تشتهك نوى يه- ل دويف پيزانينين من ديسان هه ر ژ ناقي چيروكى دياره كو نفيسه رى فيايه ئامازه ب هندى بكهت، كو هندهك جاران مروث سزايى خوه ل سهر دونيايى دببت، و ب قى ته كنিকা دببت چيروكنفيسى شيبايت قى چه ندى بگه هينيت، به لى ب ديتنا من گريدانا قى چه ندى ب كرياتين رژيما به عس فه دگه ل خه لكى تشتهكى نه دهجى خوه دا يه .
- په راويز:**
- ۱- د. عدنان خالد عبدالله. النقد التطبيقي التحليلي مقدمة لدراسة الادب و عناصره في ضوء المناهج النقدية الحديثة، ص ۸۵.
- ۲- رولان بورنوف، ربال اوئيلية، عالم الرواية، ص ۷۵.
- ۳- بيرسي لويوك، صنعة الرواية، ترجمة: عبدالستار جواد، دار الرشيد للنشر، بغداد، ۱۹۸۱، ص ۲۲۵.
- ۴- بنيير به ريه رى (۱۸)، كو مه ده قى گوتنا وى نفيسى يه .
- ۵- بنييره. د. نهوزت نه حمه د عوسمان. ره گه زه كانى چيروك له داستانى (مه م و زين)ى خانى دا شيكردنه وه، نامه ي دكتورايه، ل ۱۳۴.
- ۶- محمد عزالدين القازي. السرد في روايات محمد زفاز، دارالشؤون الثقافية العامة (افاق عربية)، بغداد، بدون تاريخ، ص ۲۳، ههروه ها بنييره تزفتان تودوروف. (الانشائية الهيكلية)، مجلة الثقافة الاجنبية، ص ۱۲، ديسان د. نهوزت نه حمه د عوسمان. ره گه زه كانى چيروك له داستانى (مه م و زين)ى خانى دا. ل ۱۳۳.
- ۷- د. عدنان خالد عبدالله، النقد التطبيقي التحليلي...، ص ۸۶.
- ۸- د. سامية احمد اسعد. (التحليل البنيوي للسرد)، مجلة الاقلام، عدد (۳)، ۱۹۷۸، ص ۹.
- ۹- د. عدلالمك مرتاض، في نظرية الرواية بحث في تقنيات السرد، ص (۱۷۸-۱۷۹).
- ۱۰- د. موريس ابو ناصر. اللسانية و النقد الادبي في النظرية و الممارسة، دارالنهار للنشر، بيروت،
- ۱۱- د. سامية احمد اسعد. (التحليل البنيوي للسرد)، مجلة الاقلام، ص ۹.
- ۱۲- تزفتان تودوروف. (الانشائية الهيكلية) مجلة الثقافة الاجنبية، ص ۱۳.
- ۱۳- په ريز صابر محمد، بيناى هونه رى چيروكى كوردى له سه ره تا وه تا كو تا يى جهنگى دو وه مى جيهانى، ص ۲۲۴.
- ۱۴- شجاع مسلم العاني. (اساليب السرد و البناء في الرواية العربية الجديدة)، مجلة الاقلام، وزارة الثقافة و الاعلام، بغداد، عدد (۴)، السنة التاسعة عشرة، نيسان (۱۹۸۴)، ص ۳۸.
- ۱۵- ته حسين نافشكى قى چيروكى ب (چامه كا نوبكار) پيناسه دكهت و ب ناقي چيروك بو قليل نابيت، بنييره ته حسين نافشكى، فه دانا پيلين مژى كومه كا فه كولينين و يژه يى نه ل سهر توخمى هوزانا مه يا هه فچه رخ، دهوك، ۲۰۰۰، ل ۹۸.
- ۱۶- د. فاضل عمر. «تولقه كرنا خودايى»، وه رگوه يتركيين مه موى، كومه له چيروك، چاپا ئيكنى، چاپخانا هاقيبيون، بهرلين، ل ۱۲.
- ۱۷- هه مان ژيدير، ل ۱۴.
- ۱۸- هه مان ژيدير، ل ۱۶.
- ۱۹- هه مان ژيدير، ل ۱۸.
- ۲۰- هه مان ژيدير، ل ۲۰.
- ۲۱- د. فاضل عمر. «قيزيا نه به دى»، وه رگوه يتركيين مه موى، ل ۲۰.
- ۲۲- هه مان ژيدير، ل ۲۰.
- ۲۳- د. فاضل عمر. «ديمه نهك سوربالي ژ فلمه ك راپورتى»، كالى په شيمان، كومه له چيروك، ژ وه شانين راگه هاندنا مه لبه ندى چارى يه كيتى نيشتمانى كوردستان، دهوك، (۱۹۹۳)، ل ۱۹.
- ۲۴- د. فاضل عمر. «ديمه نهك ژ فلمه ك سوربالي» كالى په شيمان، ل ۲۰.
- ۲۵- هه مان ژيدير، ل ۲۰.
- ۲۶- هه مان ژيدير، ل ۲۱.
- ۲۷- الشركة المغربية للنشرين المتحدين، مؤسسة الابحاث العربية، نظرية المنهج الشكلي نصوص الشكلايين الروس، ص ۱۸۹.
- ۲۸- د. عدنان خالد عبدالله، النقد التطبيقي التحليلي...، ص ۸۷.
- ۲۹- د. موريس ابو ناصر. اللسانية و النقد الادبي

- في النظرية والممارسة، ص ١١٨. ١١٨-١١٨.
- ٣٠- هيمان ژيدير، ل ١١٦.
- ٣١- الشركة المغربية للناشرين المتحدين، مؤسسة الابحاث العربية، نظرية المنهج الشكلي نصوص الشكلايين الروس، ص ١٩٠.
- ٣٢- د. فاضل عمر. «ههريهك خهونين خوه دبين» كالتى په شيمان، ل ٤٩.
- ٣٣- د. فاضل عمر. «قيزيا نه بهدى»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ١٩.
- ٣٤- د. فاضل عمر. «ميثانئ نه وهخت»، كالتى په شيمان، ل ٨.
- ٣٥- د. فاضل عمر. «سه رهك شه پوزه»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٣٥.
- ٣٦- هيمان ژيدير، ل ١٢.
- ٣٧- ميشال بوتور. بحوث في الرواية الجديدة، ترجمة: فريد انطونوس، منشورات عويدات، بيروت، الطبعة الاولى، نيسان ١٩٧١، ص ٦٣.
- ٣٨- د. عبدالملك مرتاض. في نظرية الرواية بحث في تقنيات السرد، ص ١٩٧.
- ٣٩- يو پتر پيتزانين بنيره: د. عبدالملك مرتاض. في نظرية الرواية...، ص (١٧٧-١٩٧).
- ٤٠- ميشال بوتور. بحوث في الرواية الجديدة، ص ٦٥.
- ٤١- هيمان ژيدير، ل ٦٩.
- ٤٢- د. فاضل عمر «ميثانئ نه وهخت»، كالتى په شيمان، ل ٧.
- ٤٣- د. فاضل عمر. «زينئ ددهستئ مه موى دا به فره»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٣٦.
- ٤٤- هيمان ژيدير، ل ١٢.
- ٤٥- د. فاضل عمر. «تولفه كرنا خودايئ»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٣٦.
- ٤٦- هيمان ژيدير، ل ١٦.
- ٤٧- هيمان ژيدير، ل ٧.
- ٤٨- هيمان ژيدير، ل ٧.
- ٤٩- د. فاضل عمر. «خهونا چامه بيژه كي»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٨.
- ٥٠- نهف چيروكه د گوفارا (پهيف) دا، ژماره (٨)، ل هاشينا ١٩٩٨، ل ٨٢٢ د به لاف بوويه و ل سهر هاتيه نقيسين تيکسته کا نه ده بي، هه رچه نده دگهل پشکا چيروکا به لاف بوويه، ديسان د کومه له چيروکين ويدا به لاف بوويه.
- ٥١- د. فاضل عمر. «دهنگ» وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٣.
- ٥٢- هيمان ژيدير، ل ٤.
- ٥٣- د. فاضل عمر. «دهنگ»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٤.
- ٥٤- د. فاضل عمر «خو تافيركرن» كالتى په شيمان، ل ٣٣.
- ٥٥- هيمان ژيدير، ل ٣٤.
- ٥٦- سمير المرزوقي، جميل شاکر، مدخل الى نظرية القصة تحليلًا وتطبيقًا، ص ٩٨.
- ٥٧- د. فاضل عمر. «ميثانئ نه وهخت»، كالتى په شيمان، ل ٨.
- ٥٨- هيمان ژيدير، ل ٨.
- ٥٩- د. فاضل عمر. «تولفه كرنا خودايئ»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ١٢.
- ٦٠- هيمان ژيدير، ل ٦٠.
- ٦١- د. فاضل عمر. «ديمه نهك سوربالي ژ فلمهك راپورتئ»، كالتى په شيمان، ل ١٩.
- ٦٢- هيمان ژيدير، ل ٦٢.
- ٦٣- د. فاضل عمر. «چارچوئه دژ چارچوئه»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٤٢.
- ٦٤- هيمان ژيدير، ل ٦٤.
- ٦٥- هيمان ژيدير، ل ٦٥.
- ٦٦- هيمان ژيدير، ل ٦٦.
- ٦٧- د. نهوزت نه حمده عوسمان. رهگه زه كاني چيروك له داستاني (مهم و زين) ى خانئ دا... ل ١١٣.
- ٦٨- د. جوزيف ميشال شريم. دليل الدراسات الاسلوبية، الطبعة الاولى، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر و التوزيع، بيروت، ١٩٨٤، ص ١٨.
- ٦٩- د. موريس ابو ناضر. اللسانية و النقد الادبي في النظرية و الممارسة، ص ٩٣.
- ٧٠- د. نيبراهيم قادر محه مده، ليكولئنه وهى كورته چيروكى كوردئ... ل ١٨٨.
- ٧١- هيمان ژيدير، ل ٧١.
- ٧٢- هيمان ژيدير، ل ٧٢.
- ٧٣- د. فاضل عمر. «خو تافيركرن»، كالتى په شيمان، ل ٣٤.
- ٧٤- هيمان ژيدير، ل ٣٤.
- ٧٥- د. فاضل عمر. «خهونا چامه بيژه كي»، وهرگوهييزكيين مه موى، ل ٨.
- ٧٦- هيمان ژيدير، ل ٩.

- ۱۲۰- د. فاضل عمر. «زینێ ددهستی مه مۆی دا به فره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۳۶.
- ۱۲۱- د. فاضل عمر. «چارچووه دژ چارچووه»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۴۲.
- ۱۲۲- هه مان ژێدهر، ل ۳.
- ۱۲۳- هه مان ژێدهر، ل ۱۲.
- ۱۲۴- د. ئیبراهیم قادر محه مه د: لیکۆلینه وه ی کورته چیرۆکی کوردی... ل ۱۸۴.
- ۱۲۵- د. فاضل عمر. «خه ونا چامه بیژکی»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۳۹.
- ۱۲۶- هه مان ژێدهر، ل ۳۹.
- ۱۲۷- د. فاضل عمر. «چارچووه دژ چارچووه»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۴۲.
- ۱۲۸- حه سه ن سلێفانه ی. «روناهی لسه ر... چارچووه دژ چارچووه»، گوشارا گازی، ده زگه ها راگه هاندنا گازی، چاپخانا کولیژا شه ربیع، دهوک، ژماره (۲۰)، ۱۹۹۶، ل ۲۳.
- ۱۲۹- د ئه ده بی جیهانیدا (ئوگست سترنتبورگ) د. چیرۆکا (یاری یا خه وئی) دا، بکارئینایه، د ئه ده بی عه ره بی ژیدا ژ چیرۆکین ئیکێ کو خه ون بکارئینایه (رؤیا العریبه یه، بۆ پتر پیتزانین بنیره ئیبراهیم قادر محه مه د: لیکۆلینه وه ی کورته چیرۆکی کوردی... په راویزین لاپه ره ۱۷۵، ههروه ها صالح هویدی، بنیه الرؤیا و وظیفته ها فی القصة العراقية القصیره، الموسوعة الصغیره (۳۸۶)، دارالشؤون الثقافیة العامة، بغداد، ۱۹۹۳، ل ۲۲.
- ۱۳۰- د. صالح هویدی، بنیه الرؤیا و وظیفته ها... ص ۲۰.
- ۱۳۱- د. ئیبراهیم قادر محمدا. لیکۆلینه وه ی کورته چیرۆکی کوردی... ل ۱۷۵.
- ۱۳۲- د. فاضل عمر «دوباره مرابونه»، کالی په شیمان، ل ۱۳.
- ۱۳۳- هه مان ژێدهر، ل ۴۸.
- ۱۳۴- دبیت دقان پارچاندا هه می ره گه زین شعری نه بن، به لکو پتر (نظم) ه.
- ۱۳۵- د. فاضل عمر. «سه رهک شه پره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۲۹.
- ۱۳۶- هه مان ژێدهر، ل ۲۹.
- ۱۳۷- د. فاضل عمر. «سه رهک شه پره»، گوشارا په یف، ئیکه تیا نقشه رین کورد، تایی دهوکی، چاپخانا کولیژا شه ربیع، ژماره (۵)، ۱۹۹۷، ل ۷۱.
- ۱۳۸- د. فاضل عمر «سه رهک شه پره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل (۳۱-۳۲).
- ۱۳۹- حسین عارف. «شیه کانی ته کنیک له چیرۆکی سالانی دوای ۱۹۷۰دا»، گوشاری روشنبیری نوی، ده زگای روشنبیری و بلاوکردنه وه ی کوردی ده ری ده کات، به غداد، ژماره (۶۳)، ل ۱۹۷۷، ل ۲۰.
- ۱۴۰- د. ئیبراهیم قادر محمدا. لیکۆلینه وه ی کورته چیرۆکی کوردی... ل ۱۹۱.
- ۱۴۱- د. فاضل عمر. «سه رهک شه پره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۲۹.
- ۱۴۲- د. فاضل عمر. «زه ینی د دهستی مه مۆی دا به فره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۳۷.
- ۱۴۳- حه سه ن سلێفانه ی. «روناهی لسه ر... چارچووه دژ چارچووه»، گوشارا گازی، ل ۲۳.
- ۱۴۴- د. فاضل عمر. «چارچووه دژ چارچووه»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۴۶.
- ۱۴۵- سمیر المرزوقی. جمیل شاکر، مدخل الی نظریة القصة، ص ۱۰۰.
- ۱۴۶- د. فاضل عمر. «کالی په شیمان» کالی په شیمان، ل ۲۷.
- ۱۴۷- د. فاضل عمر. «سه رهک شه پره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۲۹.
- ۱۴۸- هه مان ژێدهر، ل ۳۲.
- ۱۴۹- د. فاضل عمر. «سه رهک شه پره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۲۷.
- ۱۵۰- (ئالان رۆپ گری) رۆمانه ک ل سه ر پارچه کا رۆژنامه یه کی نفیسی یه کو به حسێ تاوانه کن دکه ت. بۆ پتر پیتزانین بنیره زاهیر رۆژبه یانی، چیرۆکی هونه ری کوردی شیه و، شتواز، و بونیاد، ل ۱۰۸.
- ۱۵۲- د. فاضل عمر. «دوباره مرابونه»، کالی په شیمان، ل ۱۵.
- ۱۵۳- د. فاضل عمر. «سه رهک شه پره»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۳۱.
- ۱۵۴- هه مان ژێدهر، ل ۳.
- ۱۵۵- هه مان ژێدهر، ل ۴۷.
- ۱۵۶- د. فاضل عمر. «ده نگ» وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۴.
- ۱۵۷- د. فاضل عمر. «تولفه کرنا خودایی»، وه رگوهتیزکین مه مۆی، ل ۱۲.
- ۱۵۸- هه مان ژێدهر، ل ۱۳.
- ۱۵۹- هه مان ژێدهر، ل ۱۷.